

آموزش ابتدایی محور سرنوشت ساز توسعه ملی ژاپن در آموختن فرهنگ آموزش در مدارس ژاپن

دکتر ابوالفضل بختیاری

پژوهش‌های انجام شده در خصوص فرهنگ آموزش و فرهنگ مدارس ژاپنی‌ها، اعجاب‌جهانیان را برانگیخته است. به طوری که در چندین آزمون بین‌المللی (TIMSS تیمز)، آموزش و پرورش ژاپن جزو کشورهای برتر جهان بوده است، همچنین مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش نشان می‌دهد که آموزش و پرورش عمومی به ویژه دوره ابتدایی از کیفیت بسیار بالایی برخوردار است. «آزرا ووگل»

(استاد دانشگاه هاروارد) که حدود ۲۰ سال در آنجا به مطالعه مشغول بوده می‌نویسد: من از موفقیت‌های ژاپن طی دو دهه اخیر شگفت زده شده بودم، از خود می‌پرسیدم چرا ژاپن، بی‌آنکه منابع طبیعی داشته باشد، تا این حد در حل مشکلاتی که برای جامعه آمریکا ناگشوده مانده موفق بوده است؟! اما به راستی راز موفقیت ژاپن در چیست و کدام ویژگی باعث شده تا بسیاری از آگاهان، قرن بیست و یکم را «قرن ژاپن» بدانند و آن را کشور شماره ۱ بشناسند؟ ووگل (استاد دانشگاه هاروارد)، معتقد است نوسازی ژاپن از اواسط قرن نوزدهم (یعنی عصر امپراتوری «می‌جی» در سال ۱۸۶۸ آغاز شده و از این زمان ژاپنی‌ها به طور جدی با فرهنگ غرب آشنا شدند و از ترکیب و تلفیق عناصر فرهنگی خود، فرهنگ نوین ژاپن را ساختند. روش ژاپنی‌ها در این ترکیب فرهنگی، هشیارانه و آگاهانه بود. ژاپنی‌ها تمدن و فرهنگ کهن خود را با دانش نوین درآمیختند و فرهنگ کهن را دور نینداختند. حاصل این آمیزش بسیار اثربخش بود و فرهنگ ژاپن شکوفا شد. همچنین ویژگی‌ها همچون پشتکار، صبر و حوصله، انضباط درونی، حساسیت و احترام به دیگران، تأکید بر کار گروهی (تیمی) در موفقیت آنها سهم داشته، ولی «ووگل» معتقد است: پیشرفت‌های ژاپنی‌ها بیشتر دستاوردهای ساختاری سازمانی، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی درست آنهاست. شاید بتوان گفت «مدیریت ژاپنی» که زبازد جهانیان است در این توفیق سهم بسزایی داشته است.

بسیاری از پژوهشگران علل توفیق ژاپن را به نظام آموزش و پرورش کارآ، با کیفیت و سرمایه‌گذاری زیاد روی پرورش منابع انسانی، سختکوشی و وفاداری افراد به سازمان‌هایی که در آن کار می‌کنند، احساس تعهد در جهت رشد و پیشرفت، فداکاری و آمادگی برای اصلاح نارسایی‌ها و اشتباهات خود، سازماندهی و مدیریت بسیار خوب و کارساز نسبت می‌دهند (هرمن کان)، همچنین برخی اندیشمندان می‌گویند: مردم ژاپن به آموزش و پروردن منابع انسانی خود بسیار توجه و تأکید دارند، برخی دیگر پژوهشگران جهش ژاپن را ناشی از ویژگی‌های فرهنگی خاص ژاپنی‌ها می‌دانند و برخی نویسندگان توانایی‌های ژاپنی‌ها را برای «کار گروهی» کلید موفقیت آنها می‌دانند.

نظام آموزشی ابتدایی در ژاپن

مدارس ابتدایی در ژاپن بسیار جالب و دیدنی هستند، ساختار و نظام آموزش ابتدایی ژاپن به پرورش شخصیت کودک در این دوره بسیار توجه دارند. فضای فیزیکی مدارس ابتدایی بسیار مجهز و درخور توجه هست، به طوری که اکثر مدارس ابتدایی در ژاپن استخر دارند و فضای فیزیکی بسیار تمیز و با طراوت هستند. اما چرا مدارس ابتدایی؟

اکثر پژوهشگران آموزش و پرورش ژاپن، مدارس ابتدایی ژاپن را بسیار سرزنده، بزرگ، جالب و جذاب توصیف کرده‌اند، برای مثال «کومینگر» می‌گوید:

مدارس ابتدایی، گل سرسبد آموزش و پرورش ژاپن هستند. ژاپن در مقایسه با ایالات متحده آمریکا، سهم بیشتری از تولید ناخالص ملی خود را در مقاطع ۱۲ سال تحصیلی (ابتدایی تا دبیرستان) و مقدار کم‌تری از آن را در آموزش دانشگاهی خویش، هزینه می‌کند.

در طول بیش از یکصد سال، رهبران و دولتمردان ژاپنی به دوره آموزش ابتدایی به عنوان محوری سرنوشت ساز در توسعه ملی، نظر داشتند، چنان که «آری نوری، موری»

(معمار مدرنیزاسیون ژاپن) در سال ۱۸۸۵ می‌نویسد: کشور ژاپن باید از مقام سومی، به مقام دومی در جهان برسد و از آن رتبه به مقام اول دست یابد و نهایت هدف نیز باید رهبری کل کشورهای جهان باشد. به همین سبب بهترین راه برای نیل به آن هدف والا، صرف انرژی ملی برای ایجاد بنیادی مستحکم در آموزش دوره ابتدایی در این کشور است.

۹۹ درصد دانش‌آموزان دوره ابتدایی در ژاپن در مدارس ابتدایی دولتی، در محل اقامت خود درس می‌خوانند در این دوره تحصیلات، آموزش رایگان است و فرزندان تمام ساکنان محل، اجازه ثبت نام دارند.

در ژاپن ۹۰ درصد دانش‌آموزان، کلاس دوازدهم را با موفقیت پشت سر می‌گذرانند (این نسبت در آمریکا ۷۳ درصد و در اروپا ۵۰ درصد است)

۴ اهمیت بسیار زیاد مردم و دولت ژاپن به آموزش و پرورش (دولت ژاپن بیشترین سهم از تولید ناخالص ملی را صرف دوره‌های آموزش پیش‌دبستانی و ابتدایی می‌کند)

۴ تأکید بر کارگروهی (تیمی)

- ✧ انعطاف فکری و نوپذیری نوسازی اعجاز آمیز ژاپن
- ✧ نظام آموزشی کارآمد - کیفیت بالای آموزش
- ✧ پشتکار، صبر و حوصله، انضباط درونی
- ✧ احترام به دیگران
- ✧ روح همکاری دسته جمعی
- ✧ انضباط و شوق به کار
- ✧ ثبات
- ✧ شوق یادگیری
- ✧ اخلاق کار و تلاش
- ✧ در زمینه مدیریت، ژاپنی ها به رهبری جمعی گرایش دارند
- ✧ تاکید بر جنبه کاربردی آموزش
- ✧ شیوه آموزش عملگرا، تاکید بر آزمایش و پژوهش
- ✧ دانش آموزان در کارهای مدرسه مشارکت فعال دارند (تعاون، همراهی گروهی)
- ✧ مدرسه در ژاپن محل زندگی دانش آموزان است
- ✧ در مدارس سعی در بالابردن «اعتماد به نفس» فراگیران (دانش آموزان) است
- ✧ مدارس ژاپنی تلاش برای رشد خلاقیت، رشد روحیه کارگروهی می کنند
- ✧ بازی های آزاد در مدارس مورد توجه است
- ✧ مدارس ژاپنی - بچه ها را برای زندگی در جامعه تربیت می کند
- ✧ پرورش حس اعتماد به نفس
- ✧ شکوفائی خلاقیت
- ✧ مشارکت و درگیرکردن بچه ها به صورت عملی
- ✧ پرورش حس مسئولیت پذیری
- ✧ تاکید بر رفاقت بین دانش آموزان به جای رقابت
- ✧ تاکید بر دوستی و همکاری بین بچه ها
- ✧ همکاری در نظافت مدرسه
- ✧ همکاری بسیار نزدیک خانواده (اولیاء) با مدرسه
- ✧ تاکید بر دوستی و رفاقت در مدارس
- ✧ توجه به خودفرمانی یا خود مدیریتی
- ✧ تاکید بر رشد اجتماعی سهم زیادی از آموزش در ژاپن به زندگی اجتماعی و رشد اجتماعی می پردازد.
- ✧ ایجاد فرصت های مساوی برای همگان
- ✧ آموزش (پرورش) تمامی کودکان با یک روش
- ✧ معلمان مربی اند نه مستبد (معلم در نقش هادی و راهنما)
- ✧ در مدارس ژاپن تفریح و شادی ضروری است
- ✧ در مدارس با تفریح و شادی دانش آموزان را وارد به مشارکت و همکاری می کنند
- ✧ در ژاپن کلاسها به گروه های کوچک تقسیم می شود.
- ✧ ژاپنی ها کوشیده اند شادی و لذت را به فرایند یادگیری بیامیزند.
- ✧ در کلاسهای درسی ژاپن تعارض دشمنی بین معلم و شاگرد وجود ندارد.

❧ هیچ دانش آموزی در ابتدایی مردود نمی شود- هیچ دانش آموزی از مشارکت در فعالیت ها منع نمی شود

ژاپنی ها اعتقاد دارند تجربه ها، تأثیر بلند مدت در رشد دارد لذا برای پرورش افراد تجارب مهم هستند

❧ برنامه درسی ملی در بردارنده راهکارهایی برای فعالیتهای غیردرسی دانش آموزان می باشد (برنامه نظافت مدرسه) از آنجا که در مدارس ژاپنی سرایداری وجود ندارد. پاکیزه نگه داشتن کلاسها، راهروها یا سرویس های بهداشتی زمین های بازی برعهده دانش آموزان است.

نگارنده که خود به مشاهده از مدارس ژاپن پرداخته، بسیاری از دانش آموزان ابتدایی و پیش دبستانی را در حال نظافت کلاس و مدرسه دیده است. در یکی از مدارس ابتدایی در کیوتو و یک مرکز پیش دبستانی در توکیو شاهد دستمال کشیدن بچه ها در راهرو و کلاس بوده است.

به زعم برخی پژوهشگران در مدارس ژاپن آموزش قلب ها و اندیشه ها بچه ها مدنظر است. پژوهش لوئیس (۱۹۹۵)، نشانگر تجلی فرهنگ ژاپنی در فرآیند آموزش و یادگیری در مدارس ژاپن است. و در مدارس به صورت حیرت انگیزی آموزش و یادگیری در قالب سناریوهای فرهنگی مدیریت می شود و آموزش و پرورش ژاپن تا حدود زیادی فرهنگی است و مبتنی بر فرهنگ ژاپنی است.

آموزش و پرورش ژاپن با همه محاسن که می تواند برای ما آموزنده باشد و از تجارب موفق درس گرفت ولی در دهه های اخیر با مشکلاتی مواجه بوده که منجر به تفکر و تعقل صاحب نظران علوم تربیتی ژاپن شده است از جمله **Bullying** (اذیت و آزار بچه ها) کمی انگیزه دانش آموزان برای درس نداشتن علاقه برای ادامه تحصیل (پرفسور نقی زاده)، عدم توجه به فردیت اُدر ژاپن به کارگروهی و تیمی بسیار توجه می شود- در نتیجه فرد و خواسته های فردی کمتر مورد توجه است [موجب مشکلاتی شده است. که درخور توجه است.

ویژگی مهم فضای فرهنگی مدارس ژاپن (دردوره ابتدایی) سرزندگی، شلوغی، شادابی، شادی و جار و جنجال کلاس است. معلمان ژاپنی برخلاف همکاران خود در سایر کشورها تلاشی برای سکوت و ساکت و بی حرکت نگه داشتن دانش آموزان خود نمی کنند. از آنجا که دانش آموز مجاز است با بغل دستی خود صحبت کند برای تراشیدن مدادش از جا بلند شود یا پرده ها را بکشد. این قبیل کارها، اختلال در نظم کلاس بشمار نمی رود.

بنابراین نظم و انضباط تحمیلی نیست و در نتیجه کلاسها نیز شلوغ و پر جار و جنجال است و این امر از نظر معلمان، بی اشکال است.